

УДК 336.1

ФОРМУВАННЯ І ОЦІНКА БЮДЖЕТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ**Клітинський Ю.С.****FORMING AND ESTIMATION OF BUDGETARY POTENTIAL OF REGION****Klitinsky Y.S.**

В статті розкрито теоретичні основи та розроблено концепцію формування бюджетного потенціалу регіонів. Визначено складові бюджетного потенціалу регіонів: власний і залучений. Надано характеристику джерел формування бюджетного потенціалу регіонів: податкові, неподаткові доходи і безоплатні надходження з державного бюджету. Сформовано систему показників оцінки рівня бюджетного потенціалу регіонів за фінансовою і податковою складовими та запропоновано інтегральний показник. Сформульовано заходи з підвищення стійкості та забезпеченості регіонів залежно від рівня їх бюджетного потенціалу.

Ключові слова: регіон, бюджетний потенціал, джерела формування, оцінка, система показників, заходи.

Постановка проблеми. Умови кризи вимагають трансформації парадигми економічних взаємозв'язків між центром і регіонами у рамках бюджетного процесу у напрямі посилення вектора розвитку їх самостійності та самодостатності. Для державного бюджету та бюджетів регіонів характерним є дефіцит ресурсів. В 2012 р. дефіцит зведеного державного бюджету складав 46,9 млрд.грн., регіони виконали бюджети з дефіцитом 120,4 млрд.грн. [9]. Фінансова самостійність і самодостатність регіонів визначається станом і рівнем розвитку бюджетного потенціалу, який повинен в повному обсязі та з відповідними якісними параметрами забезпечувати витратні зобов'язання регіонів. Однією з основних причин наявності фінансових проблем в діяльності місцевих адміністрацій є невідповідність складності фінансово-господарських завдань наявним в їх розпорядженні фінансовим ресурсам. Результатом цієї невідповідності є постійна недостатність власних фінансів для покриття дефіциту місцевих бюджетів і, як наслідок, зниження можливостей виконання регіональних соціально-економічних програм і надання бюджетних послуг населенню в частині освіти та охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним аспектам формування та використання коштів місцевих бюджетів присвяче-

но роботи російських і вітчизняних вчених, серед яких: В. Андрущенко, В. Боронос, С. Буковинський, О. Василик, М. Васильєва, І. Дмитрієва, Я. Жаліло, В. Зайчикова, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, В. Лучик, Ц. Огонь, В. Опарін, Д. Полозенко, Л. Павлова, К. Павлюк, Я. Пушак, В. Родіонова, С. Соляннікова, С. Слухай, М. Ставнича, Л. Тарангул, В. Твердохлебов, В. Федосов, В. Цитович, І. Чугунов, Л. Ходський, С. Юрій [1; 3-8; 10; 11]. Окремим проблемам фінансування соціально-економічного розвитку галузевих і територіальних економічних систем присвячені роботи таких зарубіжних вчених як Р. Агранофф, Р. Бірд, Ш. Бланкерт, А. Вагнер, А. Вебер, Р. Гнейст, Д. Кісінг, І. Кравіс, П. Кругман, Г. Кунц, К. Ланкастер, В. Лаунхардт, Ж. Ле Шательє, Р. Масгрейв, Г. Мінсберг, А. Сміт, Й. Тюнен, Д. Хан, Р. Хегстром. Проте в представлених публікаціях недостатньо повно розкрито місце і роль бюджетного потенціалу у формуванні фінансових основ стабільного розвитку регіону, фрагментарно представлений методичний апарат оцінки поточного стану і рівня розвитку бюджетного потенціалу, відповідності його масштабів економічним потребам. За рамками досліджень залишилися також проблеми оцінки впливу ризиків на рівень бюджетного потенціалу. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження економічного змісту бюджетного потенціалу регіонів, його складу і структури, ролі в забезпеченні стійкого розвитку регіону та розробки методичного апарату оцінки стану бюджетного потенціалу регіону в умовах невизначеності ринкової економіки.

Метою статті є обґрунтування теоретичних основ формування регіонального бюджетного потенціалу та розробка інструментарію його оцінки.

Викладення основного матеріалу. В фінансовій системі регіонів основною ланкою, що забезпечує стійкість їх фінансового стану як самостійного державного утворення, є бюджетна система регіонів. Рівень ефективності управління регіональним бюджетом визначається бюджетним потенціалом.

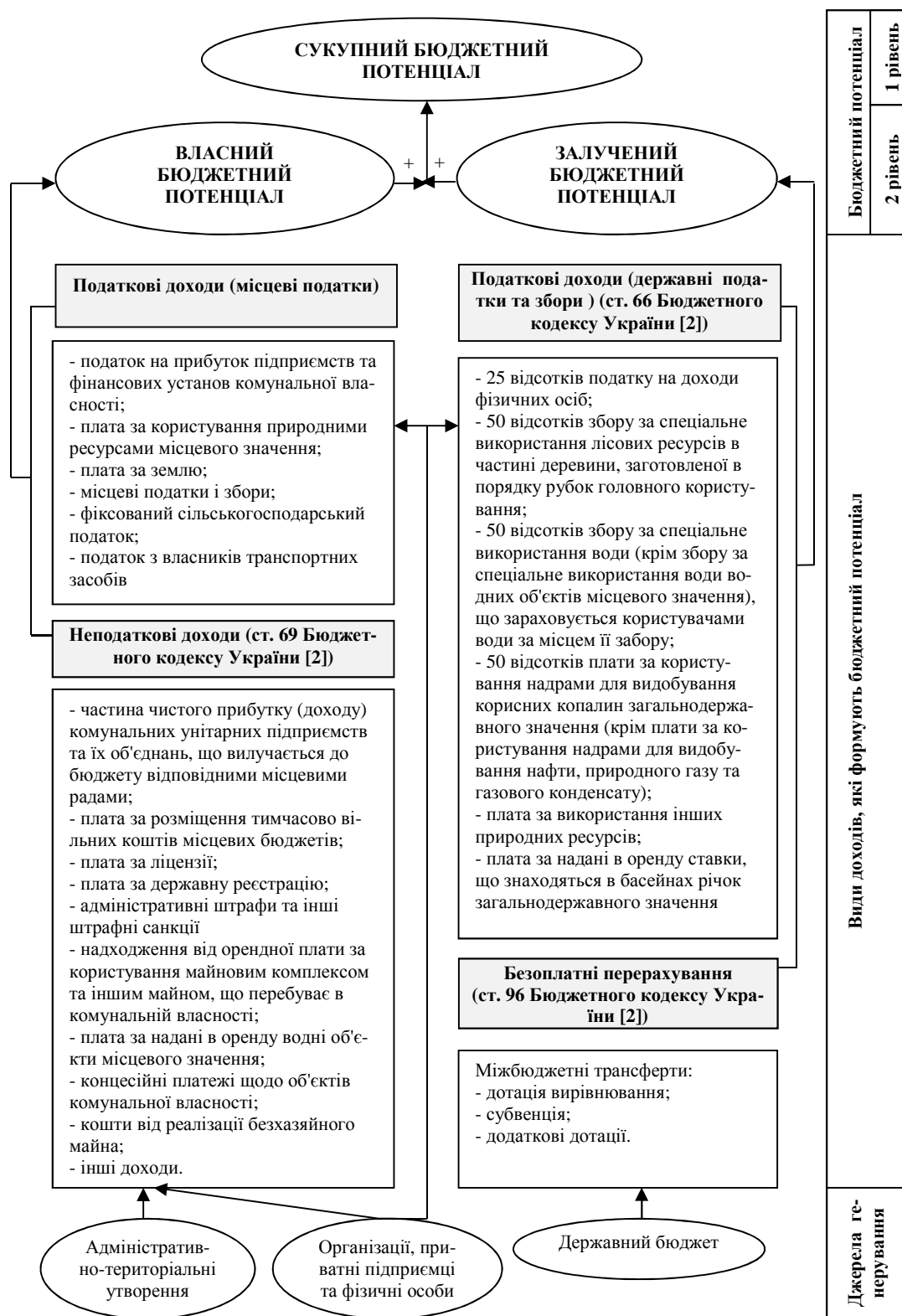

Рис. 1. Концепція формування регіонального бюджетного потенціалу

Бюджетний потенціал регіону формується в процесі взаємодії фінансових потоків, що мають різні джерела утворення і функціональне призначення. Структуризація бюджетного потенціалу регіону за ознакою джерел фінансування дозволяє виокремити два його елементи: власний і залучений (рис. 1).

Власний бюджетний потенціал регіону формується за рахунок місцевих податків та податків, передбачених спеціальними податковими режимами, а також неподаткових прибутків отримуваних від державної (органів влади регіону) і муніципальної власності.

Джерелами утворення залученого бюджетного потенціалу є податки і збори, що перераховуються до регіональних бюджетів в порядку, визначеному Бюджетним кодексом України та щорічно Законом про державний бюджет України на черговий фінансовий рік і надходження, що отримуються регіональними бюджетами у вигляді безоплатних надходжень з державного бюджету (дотації, субвенції, додаткові дотації).

Надходження від місцевих податків складають незначну частку в загальних обсягах податків і не можуть розглядатися як основне джерело формування бюджетного потенціалу на рівні регіонів. Неподаткові доходи теж не грають ключової ролі як джерела формування бюджетного потенціалу, оскільки власність регіональних органів влади викорис-

товується неефективно і прибутки від неї невеликі. Основний регулюючий вплив на можливість наповнення сукупного бюджетного потенціалу регіонів мають міжбюджетні трансфери (дотації, субсидії і субвенції). З іншої сторони, безоплатні фінансові надходження не сприяють підвищенню ефективності управлінської і економічної діяльності на рівні регіону, оскільки надання фінансової допомоги з центру не передбачає оцінки ефективності бюджетних витрат регіону.

Для створення умов розвитку бюджетного потенціалу, підвищення ефективності його використання необхідна оцінка всіх фінансових потоків, які формують потенціал. Послідовність оцінки рівня розвитку бюджетного потенціалу регіону, представлений на рис. 2.

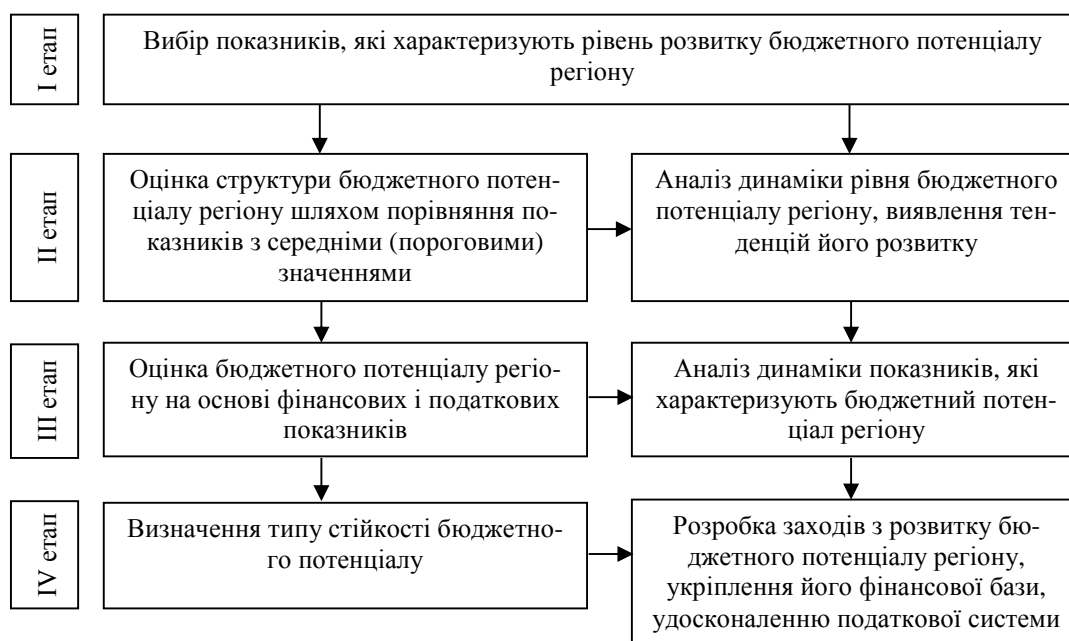

Рис. 2. Послідовність оцінки бюджетного потенціалу регіону

Система фінансових показників, які характеризують бюджетний потенціал регіону, об'єднує коефіцієнти:

- співвідношення обсягів фінансової допомоги з державного бюджету і власних (податкових) доходів;
- покриття витрат як відношення власних бюджетних доходів регіону до його сукупних витрат;
- автономії (концентрації власних доходів), що характеризує співвідношення між податковими бюджетними доходами і загальною сумою бюджетних доходів;
- дефіцитності бюджету, який визначається співвідношенням між дефіцитом бюджету і загальним обсягом його доходів (без урахування безоплатних надходжень);
- бюджетної результативності регіону, що розраховується як відношення між загальною сумою бюджетних доходів і чисельністю населення регіону;

- бюджетної забезпеченості регіону, який визначається співвідношенням між загальною сумою бюджетних витрат і чисельністю населення регіону;
- забезпеченості населення власними доходами як відношення величини власних доходів регіону з розрахунку на одного жителя до власних доходів країни з розрахунку на одного жителя.

Для оцінки податкової складової бюджетного потенціалу доцільно використовувати наступні показники:

- фактичний обсяг податкових надходжень до бюджету регіону;
- питомі податкові надходження, які визначаються як відношення між обсягами податкових надходжень і чисельністю населення регіону;
- рівень податкового тягаря регіону, що розраховується як відношення обсягу податкових надходжень до валового регіонального продукту.

Для інтегральної

оцінки рівня бюджетного потенціалу на основі сформованої системи показників і ранжування регіонів пропонується розраховувати показник $IK_{\text{бп}}$ по формулі:

$$IK_{\text{бп}} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n K_i}, \quad (1)$$

де K_i - показники, які характеризують бюджетний потенціал регіону, n – кількість показників.

Запропонована система показників дозволяє оцінити параметри розвитку бюджетного потенціалу регіону з позицій забезпечення стійкості регіональних бюджетів і запобігання бюджетним ризикам.

Залежно від рівня бюджетного потенціалу необхідно коригувати дії органів управління і влади (табл. 1).

Таблиця 1

Розробка заходів регіональної фінансової політики з урахуванням рівня бюджетного потенціалу

Тип регіону	Рівень потенціалу	Ознаки системи регіону	Заходи
Регіон-лідер	високий	Регіон, не залежний від міжбюджетних трансфертів	Оптимізація структури податкових доходів бюджету Підвищення ефективності використання власних і залучених ресурсів
Регіон-донор	вище середнього	Регіон з переважанням власних джерел фінансування	Збільшення власних джерел доходів бюджету, в т.ч. за рахунок облігаційних позик
Самодостатній регіон	середній	Регіон, залежний від міжбюджетного фінансування	Поліпшення адміністрування і підвищення ефективності збирання податків
Проблемний регіон	нижче середнього	Регіон з переважаючою долею міжбюджетних трансфертів	Введення пільгових режимів оподаткування для стимулювання підприємницької активності
Депресивний регіон	низький	Регіон, повністю залежний від міжбюджетних трансфертів	Підвищення ефективності використання фінансової допомоги для реформування економіки регіону

Для кожного наступного рівня потенціалу окрім заходів, що реалізуються в регіонах з вищим рівнем потенціалу, пропонується додатково задіювати нові заходи. Зокрема, при високому рівні бюджетного потенціалу потрібні оптимізація структури податкових доходів і підвищення ефективності використання власних і

залучених ресурсів. При середньому і вище середнього рівнях необхідно здійснювати пошук можливостей збільшення власних джерел доходів, зокрема за рахунок облігаційних позик, поліпшення адміністрування і підвищення ефективності збирання податків.

Для досягнення самостійності регіонів - необхідно надати новий імпульс розвитку регіонів у напрямі створення фінансової бази формування податкових прибутків, адекватних потребам регіонального бюджету. Питання створення власного бюджетного потенціалу можливо вирішувати за рахунок інвестиційної складової шляхом використання методів стимулюючого характеру в частині оподаткування, включення інвестиційних проектів в цільові комплексні програми розвитку регіонів. Інвестиційне регулювання полягає в залученні бюджетних коштів в організації різних видів економічної діяльності, які діють на території регіону. Перевагою цієї форми державної підтримки в порівнянні з бюджетними трансфертами є стимулюючий вплив на економіку регіону. Визначення пріоритетів інвестування доцільно здійснювати на основі використання таких підходів:

встановлення і підтримка зон випереджаючого економічного зростання, які є "локомотивами" розвитку для всього регіону;

диверсифікація регіонального господарства, розширення виробничої структури регіону; реалізація міжрегіональних інвестиційних проектів заснованих на взаємних інтересах регіонів.

Пріоритетними джерелами інвестування є бюджетні кошти, також можливе комбіноване інвестування, засноване на механізмі державно-приватного партнерства.

Висновки. Поточне функціонування, раціональна взаємодія і перспективний розвиток економіки регіону значною мірою залежать від стану і здатності регіону самостійно фінансувати витратні повноваження. Центральне місце в системі фінансового забезпечення регіону займає рівень розвитку регіональної бюджетної складової. Рівень бюджетного потенціалу безпосередньо впливає на стійкий розвиток регіонів. Доходи регіонального і місцевих бюджетів спрямовуються на фінансування соціальної сфери, ЖКГ, інвестиції в регіональне господарство, охорону довкілля. Регіони України по ряду об'єктивних і суб'єктивних причин має істотні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку. Тому важливою є оцінка наявних можливостей по забезпеченню нормальних умов життя населення і розширеного відтворення господарюючих суб'єктів регіону.

Подальшим напрямом дослідження є розробка методичного підходу до оцінки впливу бюджетного потенціалу на стійкий розвиток регіону.

Л і т е р а т у р а

1. Борнос В.Г. Формування бюджетної складової фінансового потенціалу регіону // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – №3.

2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – ст. 572.

3. Зайчикова В.В. Місцеві фінанси України та європейських країн. – К.: НДФІ, 2007. – 299 с.

4. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин. – К.: Наукова думка, 2006. – 432 с.

5. Лучик В. Є. Місцеві бюджети як фінансова основа розвитку регіонів / В. Є. Лучик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. — 2012. — №1. — С. 16-19.

6. Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання / [ред. Я. А. Жаліло]. — К.: НІСД, 2010. — 35 с.

7. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: [монографія] / За ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – 376 с.

8. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: Монографія. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.

9. Показники доходів і видатків державного і місцевих бюджетів України [2012 р.][Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Пушак Я.Я. Бюджетний потенціал регіону та механізм його використання / Я.Я. Пушак, Г.І. Пушак // Економічні науки. – 2010. – №7 (25), ч. 5.

11. Ставнича М.М., Тарасенко О.Я. Взаємозв'язок понять фінансового та бюджетного потенціалу регіону в процесі реалізації державної регіональної фінансової політики // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка. – 2010. – № 1 (24) – С. 110-114.

References

1. Boronos V.G. Formuvannya bjudzhetnoї skladovoi finansovogo potencialu regionu // Problemi i perspektivi rozvitku bankiv's'koї sistemi Ukraїni. – 2010. – №3.

2. Bjudzhetnij kodeks Ukraїni vid 08.07.2010 № 2456-VI // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraїni. – 2010. – № 50-51. – st. 572.

3. Zajchikova V.V. Miscevi finansi Ukraїni ta evropejs'kih kraїn. – K.: NDFI, 2007. – 299 s.

4. Lunina I.O. Derzhavni finansi ta reformuvannya mizhbjudzhetnih vidnosin. – K.: Naukova dumka, 2006. – 432 s.

5. Luchik V. Є. Miscevi bjudzheti jak finansova osnova rozvitku regioniv / V. Є. Luchik // Naukovij visnik: Finansi, banki, investicii. — 2012. — №1. — S. 16-19.

6. Nova arhitektura bjudzhetnoi sistemi Ukraїni: riziki ta mozhlivosti dlja ekonomichnogo zrostannja / [red. Ja. A. Zhalilo]. — K.: NISD, 2010. — 35 s.

7. Modernizacija miscevih finansiv Ukraїni v umovah ekonomichnih i social'nih transformacij: [monografija] / Za red. O. P. Kirilenko. – Ternopil': TNEU, «Ekonomiczna dumka», 2008. – 376 s.

Pavljuk K.V. Bjudzhet i bjudzhetnij proces v umovah tranzitivnoi ekonomiki Ukraїni: Monografija. – K.: NDFI, 2006. – 584 s.

9. Pokazniki dohodiv i vidatktiv derzhavnogo i miscevih bjudzhetiv Ukraїni [2012 r.][Elektronnij resurs] // Oficijnij sajт Derzhavnogo komitetu statistiki Ukraїni. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Pushak Ja.Ja. Bjudzhetnij potencial regionu ta mehanizm jogo vikoristannja / Ja.Ja. Pushak, G.I. Pushak // Ekonomichni nauki. – 2010. – №7 (25), ch. 5.

11. Stavnicha M.M., Tarasenko O.Ja. Vzaimozv'jazok ponjat' finansovogo ta bjudzhetnogo potencialu regionu v procesi realizacii derzhavnoi regional'noi finansovoi politiki // Ekonomika i region. Naukovij visnik Poltav's'kogo nacional'nogo tehnicnogo universitetu im. Ju. Kondratjuka. – 2010. – № 1 (24) – S. 110-114.

Клитинский Ю.С. Формирование и оценка бюджетного потенциала региона

В статье раскрыты теоретические основы и разработана концепция формирования бюджетного потенциала регионов. Определены составляющие бюджетного потенциала регионов: собственный и привлеченный. Представлена характеристика источников формирования бюджетного потенциала регионов: налоговые, неналоговые доходы и бесплатные поступления из государственного бюджета. Сформирована система показателей оценки уровня бюджетного потенциала регионов по финансовой и налоговой составляющим и предложен интегральный показатель. Сформулированы мероприятия по повышению устойчивости и обеспеченности регионов в зависимости от уровня их бюджетного потенциала.

Ключевые слова: регион, бюджетный потенциал, источники формирования, оценка, система показателей, мероприятия.

Klitinsky Y.S. Forming and estimation of budgetary potential of region

In the article theoretical bases are exposed and conception of forming of budgetary potential of regions is worked out. Certainly constituents of budgetary potential of regions: own and attracted. Description of sources of forming of budgetary potential of regions is given: to the tax, untax profits and free of charge receipts from the state budget. The methodical tool of estimation of level of budgetary potential of regions is worked out: the system of indexes is formed after financial and tax constituents, an integral index and sequence of estimation is offered. Measures are formulated on the increase of firmness and material well-being of regions depending on a level them budgetary potential (high, higher middle, middle, below middle, subzero) and as a region (region-leader, region-donor, all-sufficient, problem, depressed region). Going is reflected near determination of priorities of increase of own budgetary potential due to an investment constituent by the use of methods of stimulant character.

Keywords: region, budgetary potential, forming sources, estimation, system of indexes, measures.

Клитинский Юрий Сергійович – аспірант кафедри "Фінанси" Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, financevnu@mail.ru

Рецензент: Костирко Л.А. – доктор економічних наук, професор, завідувача кафедрою фінансів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Стаття подана 21.12.2013